

Tekenen in de Tijd 90

11-17 april 2021

“Ga staan waar geen plek is om te staan”: dit Zen-citaat klonk zondag in het Huis van Dominicus. Voor Erik Borgman drukt het de kern uit van religie in christelijke zin. Religie doorbreekt alle heldere scheidingen. Zelfs die tussen dood en leven, zo weten wij sinds Pasen.

Enige tijd geleden besloten wij in het Huis van Dominicus regelmatig een lekendominicaan van elders te vragen om in de zondagse viering de overweging te houden. Deze zondag preekte Roy Clermons, lang geestelijk verzorger in de psychiatrie en sinds kort in de ouderenzorg. Roy is een medebroeder die de paradoxen niet schuwt en daarin voel ik mij met hem verwant. Hij verwees in zijn overweging behalve naar de Tsjechische priester Tomáš Halík, die ook een van mijn favoriete theologen is, naar Bieke Vandekerckhove (1969-2015). Deze Vlaamse kreeg als negentienjarige psychologiestudent te horen dat zij Amyotrofische Laterale Sclerose (ALS) had. Haar spieren zouden langzamerhand uitvallen en zij zou binnen drie tot vijf jaar sterven. De ziekte hield een tijd halt, even onverklaarbaar als ze ooit begonnen was. Bieke leefde nog bijna 25 jaar. Zij leerde tot op zekere hoogte met haar ziekte om te gaan dankzij Zen en de benedictijnse spiritualiteit, naar eigen zeggen de twee longen waarmee zij ademde. Zij schreef er teksten over die gebundeld werden in twee boeken: *De smaak van stilte: Hoe ik bij mijzelf ben gaan wonen* (2010) en *Wat ALS* (2015).

Roy haalde een zin aan van de Japanse Zenmeester Hisamatsu die Vandekerckhove citeert: ‘Ga staan waar geen plek is om te staan’. Het bood Vandekerckhove de mogelijkheid de onmogelijkheid van leven met ALS onder ogen te zien. Vanuit die onmogelijkheid bleek dat leven mogelijk, zonder ontkenning van de pijn en het lijden, maar ook zonder bitterheid en niet zelden met vreugde. Vandekerckhove zelf brengt de uitspraak van Hisamatsu in verband met de christelijke uitdrukking ‘je kruis opnemen’. Niet het lijden accepteren, maar het als lijden op je nemen en zo ontdekken wat het te zeggen heeft. Het verlichten waar het verlicht kan worden, het dragen waar het gedragen moet worden, maar vooral er zich niet uit terugtrekken in de veronderstelling dat het betekenisloos is geworden. Open blijven uitzien naar wat het leven nog te bieden zal blijken te hebben. Zo blijft het leven een gave terwijl de dood onontkoombaar oprukt. Ik hoop iets van deze instelling te kunnen opbrengen als pijn en lijden ook mij direct aan het lijf komen, maar het is in ieder geval vanwege deze houding dat ik bij het christendom blijf. Misschien kan ik het niet, maar dit is wat het leven ook naar mijn overtuiging vraagt. Ik hoop dan maar dat de God van het leven het ook zal geven als het nodig is.

Afgelopen woensdag stond er in *Trouw* een interview met filosoof Hans Achterhuis. Aanleiding was het verschijnen van een nieuw boek van zijn hand, *Geloof in geweld*. Het gaat over de relatie tussen religie en geweld en Achterhuis kennende zal hij deze uitvoerig analyseren en becommentariëren – ik heb zijn boek nog niet gelezen. Maar ik begin mij bij alle spreken over religieus geweld steeds meer te verbazen over het blijkbaar vanzelfsprekende uitgangspunt dat geweld verklaard moet worden. Ik ken geen menselijke situaties die vrij zijn van geweld: subtiel of brutaal, openlijk of verborgen, plotseling of structureel. Zouden we niet veeleer de vrede moeten verklaren, de momenten dat het lukt om geweld te stoppen en ruimte te maken voor

het goede leven waarnaar mensen zozeer verlangen, maar dat wij zozeer onbereikbaar weten te maken voor onszelf en elkaar?

Dat macht en religie een gevaarlijke combinatie vormen, zouden wij in Europa inmiddels wel moeten weten. Ik vind het vreemd dat dit steeds maar weer benadrukt wordt; ook Achterhuis doet dit in het interview. Religie stelt een bepaald idee absoluut en dat is gevaarlijk, want voor dat idee moet dan alles wijken. Maar is het niet even gevaarlijk om niets zozeer van waarde te achten dat het koste wat kost moet worden gespaard en geëerd? Of er blijvend om moet worden getreurd? Ik kreeg een gedicht doorgestuurd van de Poolse dichteres Wisława Szymborska (1923-2012) waarin de volgende passage voorkomt:

Er is zoveel van Alles
dat het Niets lang niet slecht wordt afgeschermd.
[...]
Er gebeurt voortdurend zoveel
dat het overal moet gebeuren.
Waar geen steen op de andere bleef -
wordt nu de ijscoman
door kinderen belegerd.
Waar Hiroshima was,
is weer Hiroshima
en de productie van veel dingen
voor huishoudelijk gebruik

Is onze herinneringsloosheid geen geweld en verzet religie zich daar niet tegen door aan het lijden te herinneren? Volgens de Duitse theoloog Johann Baptist Metz (1928-2019), die ik als een van mijn leermeesters beschouw, behoort de herinnering aan het lijden tot de kern van het christendom.

Wat mijzelf betreft, is religie helemaal niet het absoluut stellen van een idee. Religie betekent in christelijke zin het relativeren van elk idee, hoe goedbedoeld en schijnbaar zuiver het ook mag zijn. God is nergens volledig wel en God is ook nergens helemaal niet. Dat betekent dat degene die zich tegen de invloed van vreemde culturen verzetten, moeten weten dat God ook in die vreemde culturen te vinden is, maar dat degenen die elk spoor van racisme aanklagen en willen uitroeien, zich moet realiseren dat ook een racist kind van God is. Wat overigens niet betekent dat racisme geen zonde zou zijn, maar God zelf heeft Jezus volgens de apostel Paulus tot zonde gemaakt (2 Korintiërs 5,21). God doorbreekt elke rigide indeling en respecteert geen enkele scheiding. Zelfs niet die tussen dood en leven, zo weten wij sinds Pasen. Als dat geweld is, dan bestaat er inderdaad zoiets als heilzaam geweld. Het maakt het mogelijk te staan waar geen plek is om te staan.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus